

РОЗДІЛ ІІІ

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПОЛКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

Г.М.Мартьянова

ПИТАННЯ ВИКОНАВСЬКОГО АНАЛІЗУ У ФОРМУВАННІ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ НА УРОКАХ МУЗИКИ В ШКОЛІ

В статье рассматриваются проблемы задачного подхода в условиях реализации стратегии индивидуально-ориентированного обучения. Данный подход способствует формированию таких качеств личности, как владение оригинальными приемами интерпретации музыкального произведения, рефлексии, приемами универсального мышления.

In article are considered problems of tasking the approach in conditions of realization of strategy individually-focused training. The given approach promotes formation of such qualities of the person, as possession of original receptions of interpretation of a piece of music, reflections, receptions of universal thinking.

Зміни, що відбуваються в суспільстві України, пов'язані із розвитком культурної сфери освіти і з проблемою визначення шляхів її вдосконалення та оптимізації пошуку ефективних моделей організації різнобічної виховної роботи у процесі учіння.

Виникла необхідність подолання таких негативних явищ, як занепад моральності, знищення творчого потенціалу, або його заміна найчастіше прагматичними міркуваннями та діями. Викликає стурбованість невизначеність нових орієнтирів формування духовної культури.

Все це свідчить про існуючу проблему пошуку шляхів забезпечення цілеспрямованого культурно-естетичного розвитку і художнього виховання особистості.

Означена проблема пов'язана із вирішенням наукових та практичних завдань щодо формування

моральних якостей, етичних норм поведінки і спілкування, почуттів відповідальності та патріотизму.

Безумовно, саме загальноосвітня школа є базою впровадження цілісного процесу виховання творчої особистості, стрижнем якого є культурно-естетичний розвиток.

Методологічною основою такого виховання виступає координація класних форм занять та позашкільної роботи, яка надає більш вільний вибір у сфері забезпечення та розробки самостійних завдань. У даній статті ми наголошуємо на доцільності формування естетичного відношення учнів до мистецтва.

Одним із засобів формування є розвиток здібностей особистості адекватно сприймати, оцінювати, а також відшукувати найбільш глибоко і повно художні цінності, закладені в художньому творі. Це стає можливим за умов оволодіння вміннями виконавського аналізу. Виходячи з викладеного, нами визначений зв'язок на основі наукових досліджень в царині пошуку умов щодо формування емоційно-естетичної активності учнів. Така проблематика розглядається в працях В.Бутенко, В.Ражнікова, Б.Неменського, О.Рудницької, Т.Рейзенкінд.

Визначена нами сфера формування вмінь виконавського аналізу, що є складовою цілісної системи естетичного виховання, започаткована в працях Р.Декарта, Д.Царліна, Й.Кванца, Й.Маттезона, Ф.Є.Баха, А.Летрі. У творах цих авторів надається перевага імпровізації як показнику особистісної індивідуальності, коли музично-художній суб'єктивізм набуває статусу естетичної функції.

З огляду на це, формування вмінь виконавського аналізу пов'язується із включенням у процес формування вмінь виконавського аналізу немuzичних афектив на основі надання емоційних значень компонентам музичної фактури.

Останнє пов'язане з наявністю різних модальностей на основі інтеграції елементів фантазії: сюжетів, картин природи, програм живопису, абстрактних філософських ідей, геометричних символів тощо.

Такий підхід до формування вмінь виконавського аналізу пов'язаний із застосуванням з'ясувальних методів навчання, коли створюються образи епохи, тобто смаки, манери, формується ставлення до твору.

Оволодіння вміннями виконавського аналізу також пов'язане із усвідомленням сенсу впливу на суб'єкти сприйняття, коли забезпечується імідж виконавця за законами театрального мистецтва. Для учня - це набуття вмінь та прийомів перевтілення, а саме, оволодіння технікою спілкування, що дозволяє здійснювати управління за кожним інтонаційним ходом. Це уможливило зв'язок різноманітних за стилями, жанрами, формами музичних творів, що є основою музично-образного мислення.

У той же час, суть репродуктивних методів полягає у забезпеченні наслідування, що не досягає рівня діалогу та співтворчості, коли провідною умовою у сфері виконавського аналізу залишається акцентування на технологічних вказівках щодо загальнолюдських досягнень класичної та сучасної музики і прийомів її виконання.

Методика навчання в умовах впровадження інтерпретатики зумовлена особистісними ознаками художньої творчості і пов'язана із визначенням цінності емоційного компонента музичного виконання.

У цьому контексті наше дослідження пов'язане з концепціями всесвітньо відомих композиторів, теоретиків Ф.Куперена, Ш.Рамо, Л.Боккеріні.

Сучасні педагоги нині активно наголошують на продуктивно розвивальній інтерпретації. У той же час передача інформації цього напрямку реалізується частіше в умовах розповсюдження репродуктивних прийомів. Затверджується стиль спілкування за схемою: педагог – учень, тобто, переважає передача інформації та виправлення технічних помилок на протигагу обміну особистісними смислами та змістовними емоціями. Провідною ідеєю такого спілкування є ефективність отриманого досвіду інтерпретації за умови, коли він може пристосовуватися до нових педагогічних концепцій.

У цьому контексті ми знаходимо підтвердження у дослідженнях В.Ражнікова [4,5], який наголошує на доцільності оволодіння вміннями інтерпретувати в ході пізнання художнього твору на основі включення механізмів образного мислення. Наслідки такої інтерпретації можна викласти у понятійній формі.

Ми погоджуємось з точкою зору В.Г.Ражнікова про інтегративний механізм виконавської концепції, зокрема образного мислення.

Але критеріями виконавської майстерності є показники, які свідчать про знаходження в межах авторської концепції, коли зберігається минулий досвід та традиції. Педагог – фахівець керується показником глибини розуміння твору учнями, який вони виконують.

Ми вважаємо, що збереження традиції ще не свідчить про рівень емоційної культури, акцентування на особистісній прерогативі, в якій провідну роль відіграє універсальність та рефлексія [1;2;3].

Критерії виконавської майстерності, на нашу думку, повинні мати відбиток у таких показниках:

- наявність власної точки зору в усіх аспектах навчання;
- усвідомлення того, що реалізувати себе можна лише через відношення до інших людей [автор, педагог, учень, слухач];
- оволодіння культурою мислення;
- усвідомлення способів вести діалог в умовах як сприйняття, так і несприйняття емоційної та когнітивної установки;
- усвідомлення ролі цілепокладання в процесі пізнання художнього твору;
- формування здатності створювати власні цілі.

Аналіз психолого – педагогічної та мистецтвознавчої літератури дозволив визначити такі завдання даної статті: обґрунтувати методологічні засади до формування вмінь виконавського аналізу; визначити систему педагогічних умов, що сприяють формуванню вмінь виконавського аналізу.

До педагогічних умов доцільно віднести такі: навчальний клас є основою для художнього спілкування, де в спілкуванні домінують особистісні засади. Вчитель у цьому процесі акцентує на духовності виховання, працює на неформальному рівні, орієнтується у всіх пізнавальних потребах учнів. Разом з тим, викладач враховує індивідуальні форми образного сприйняття світу, розглядаючи індивідуальність як початковий рівень. Особистісні показники характерні для більш високого рівня художнього спілкування, вони мають прояв у загальному погляді на світ і свідчать про наявність духовності й розвинутості, здатність застосовувати поняття сформованості виконавського аналізу в процесі пізнання художнього твору.

З вищесказаного стає доречним формування такої особистісної здібності, як здатність до спілкування з педагогом на основі інтеграції власних думок, думок вчителя, творців – композитора, художника, поета, культурологічних понять, спільного подолання професійних труднощів.

Перераховані вище якості особистості формуються не лише під час певної діяльності на уроці музики (спів, гра на музичному інструменті, слухання тощо), але і в процесі формування відповідного ставлення до діяльності.

Даному процесу можуть сприяти колективні методи навчання. Останнє уможлиблюється створенням учнівської творчої спільноти, тобто створюються умови для вирішення складних завдань виконавського аналізу, коли викладач працює в концепції учня.

Однією з провідних умов забезпечення формування навичок виконавського аналізу на уроках музики є створення творчої ситуації за допомогою реалізації ідейної розробки сценарію музики, який не відбиває конкретного літературного змісту.

Наприклад, у сценарній розробці дуету Одарки і Карася з опери С.С.Гулака-Артемовського “Запорожець за Дунаєм” ідея дуету метафорично може порівнюватися з числом “2” як дисонансом та поштовхом для руху. Останнє

може впливати на створення стану куражу (емоційного внутрішнього стану), що допоможе формуванню нових фантастичних образів та художніх понять.

Водночас, створення нових ідей при формуванні вмінь виконавського аналізу не може бути реалізованим без необхідних спеціальних знань.

У нашому випадку такі знання охоплюють принцип метричний, що робить реальним звучання мелодії, принцип декламаційний, який базується на законах мовного ритму та синтаксису і відповідає стилю глибоких роздумів, принцип кантиленний, для якого характерна поліритмія музичного і словесного тексту, принцип танцювальний, що забезпечує можливість визначення жанрових ознак як в музичній, так і літературній партитурі, принцип аріозний, який зосереджує увагу на музичній структурі фрази.

Серед провідних умов формування вмінь виконавського аналізу є забезпечення таких блоків спеціальних знань, що допоможуть учням усвідомити виразність твору, особливості ритму, мелодики, інтонації музичної та мовної, особливості тембру, мотивів, фраз, форми та композиції музичного твору.

Ефективність формування вмінь виконавського аналізу залежить не тільки від інтеграції компонентів особистісно-орієнтованих та технологічних ситуацій, а залежить також від упровадження ланок задачного підходу. Нами використовувалися перевірні завдання, зумовлені установкою на цілісну музично-образну характеристику. Це дозволяє учневі визначити особливості стилю, жанру, художніх засобів виразності музичного твору, здійснити вибір тієї чи іншої інтерпретації, визначитися в характері виконавських прийомів, що впливають на первинно створений художній образ.

Для оцінки рівня розвиненості вмінь учнів нами розроблена методика перевірних завдань, які передбачають вивчення творів різноманітних жанрів. Питання перевірних завдань дають можливість інтеграції базисних ідей, що

поєднують конкретні знання і базуються на закономірностях творчої діяльності.

У нашому випадку передбачалася перевірка завдань на відтворюючому рівні (I група питань).

Друга група питань перевірних завдань передбачала реалізацію контролю знань на рівні засвоєння їх за зразком у процесі створення варіативних умов. Також у перевірні завдання входили питання, що передбачали контроль за розвитком вмінь виконавського аналізу в новій, незнайомій ситуації на творчому рівні їх засвоєння. До таких ми відносили питання, що проводять паралелі між загальними особливостями в різноманітних творах композиторів, проводять обґрунтування того чи іншого інтерпретаторського вибору твору, що пізнається в межах концепції “Я – творча особистість”.

Для оцінки розвитку вмінь учнів до кожного питання перевірного завдання були розроблені еталони-відповіді, які порівнювалися з відповідями учнів.

Зазначимо, що не всі питання були однаковими за своїм змістом. Тому для отримання більш об'єктивних оцінок нами був введений такий термін, як “вага”, що дозволять варіювати розмірами середніх оцінок. Наприклад, вага відтворюючого рівня складала 0,8 бала, вага творчого рівня складала 1,2 бала.

Кінцева оцінка отримувалась таким чином: оцінки відтворюючого рівня, за зразком, та на творчому рівні множились послідовно на вагу питання. Отримані результати склалися та ділилися на кількість питань перевірного завдання.

Викладене вище та проведений експеримент дозволили зробити такі висновки: питання формування вмінь виконавського аналізу на уроках музики є актуальними у формуванні сучасної творчої особистості, показниками якої є сформованість рефлексії, вміння вести діалог, висловлювати оригінальні, нові думки.

Ефективність формування вмінь виконавського аналізу пов'язана з упровадженням концепції особистісно-

орієнтованого підходу, коли враховується позиція учня “Я – образ”. У свою чергу, це вимагає визначеності первинного художнього образу і цьому допомагає упровадження різноманітних творчих прийомів, зокрема “куражу”.

Свобода вибору учнем варіанта власної інтерпретації, пізнання власного внутрішнього світу пов'язані із технологією засвоєння спеціальних знань та вмінь з елементами заданого підходу за допомогою перевірних завдань, що включають питання різних рівнів знань, навичок та вмінь. Результати відповідей перевірних завдань свідчать про сформованість вмінь виконавського аналізу учнів, що має прояв у визначенні власної точки зору, наявності рефлексії, універсальності мислення.

Подальша перспектива формування вмінь виконавського аналізу полягає у розробці та пошуку педагогічних умов, націлених на інтеграцію компонентів особистісно-орієнтованої стратегії навчання та різноманітних технологій інтерпретації як фактора розвитку творчої особистості.

Література

1. Бех І.Д. Гуманістична педагогіка як нова інноваційна парадигма // Науковий вісник Миколаївського державного педуніверситету. Педагогічні науки. Збірник наукових праць. – Миколаїв, 2001. – Вип. 4. – С. 22-28.
2. Бех І. Особистісно-орієнтоване виховання: шляхи реалізації. Закінчення // Рідна школа. – 2000. – № 10. – С.10-14.
3. Бех І. Образ “Я” як мета формування і розвитку особистості // Педагогіка і психологія. – 1998. - № 2 – С.30 - 40.
4. Ражников В.Г. Динамика художественного сознания в музыкальном обучении: Дис. д-ра психол. наук: Форма научного доклада. – М., 1993. – 70 с.
5. Ражников В.Г. Диалог о музыкальной педагогике. – М.; Цапи, 1994. – 139 с.

6. Рейзенкінд Т.И. Взаимодействие искусств в подготовке педагогических кадров к художественно-просветительской деятельности: Автореф. доктора пед. наук. – М., 1998. – 51 с.
7. Рейзенкінд Т. Взаємодія мистецтв як фактор підготовки педагогів до художньо-просвітницької діяльності // Рідна школа. – 1999. – №12. – С. 48-49.
8. Сова М. Онтологічна рефлексія в процесі пізнання художньої культури // Рідна школа. – 2003. - №4. – С.13-14.

Р.В.Кондратенко

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ОСОБИСТОСТІ

В статтє дається анализ разных подходов к проблеме ответственности детей дошкольного возраста.

The article covers analysis different approaches of problem responsible of children in pre-school age.

Модернізація дошкільної освіти передбачає оновлення підходів до виховання дошкільників, їх особистісного зростання. Ця проблема є у полі зору багатьох провідних науковців дошкільної педагогіки та психології (Л.В.Артемова, А.М.Богущ, О.Л.Кононко, В.У.Кузьменко, С.Є.Кулачківська, Т.О.Піроженко, Т.І.Поніманська, Ю.О.Приходько та інші). Але становлення дитини як самодостатньої особистості неможливе без формування базових особистісних якостей, зокрема відповідальності.

Метою нашої статті є розкриття основних напрямків формування відповідальності особистості в дошкільні роки на сучасному етапі.

Проблема формування відповідальності старших дошкільників в психолого-педагогічних дослідженнях має різне висвітлення. Проте спостерігається в них тенденція до виконавської спрямованості, тобто на перший план виноситься необхідність виконання вимог педагога. Так, В.Г.Нечаєва, Т.А.Маркова розглядають формування

відповідального ставлення до праці через виконання дітьми обов'язків чергових, яких призначає вихователь [6,139]. А.Глущенко доводить, що виховання відповідальності дитини залежить від сформованості в неї умінь і навичок: якщо дитина навчена щось робити, то, виконуючи ці дії, вона здатна бути відповідальною [2,9]. У дослідженні Л.І.Меквабишвілі представлено дані про відповідальність як мотив поведінки, яка формується у ході навчальних занять з дітьми. Вчений зазначає, що за допомогою правильно організованої навчальної діяльності старші дошкільники можуть усвідомлювати цінність виконання завдань, їхня поведінка співвідноситься з вимогами педагога [5,23].

Отже, в традиційній педагогіці відповідальність дитини переважно розглядається у виконавському аспекті.

З іншої позиції проблему виховання відповідальної поведінки представлено у науковій роботі Т.С.Фасолько. Автор вважає, що “відповідальність щодо дітей дошкільного віку повинна бути представлена у вигляді моральної норми і конкретизована в правилах поведінки в ситуаціях морального змісту” [7,7]. У порівнянні зі своїми попередниками дослідниця найбільш повно зуміла підійти до означеної проблеми, хоча висвітлення цього аспекту потребує більш детального доповнення. Ми вважаємо, що на сучасному етапі розгляд проблеми відповідальності дошкільника необхідно здійснювати з позиції особистісного підходу.

Проблема формування відповідальної дитини сьогодні зростає у зв'язку із переосмисленням пріоритетних завдань, які стоять перед національною дошкільною освітою:

- розвиток базових якостей особистості;
- врахування особистого досвіду та індивідуальних особливостей дошкільників;
- оснащення дитини навичками практичного життя у соціальному середовищі;
- вправлення в умінні виявляти волю, впливати нею на імпульсивні бажання;

- формування механізмів саморозвитку дошкільника, розширення свідомості дитини, сприяння її свідомому існуванню [3,16].

Сучасна психолого-педагогічна думка розкриває набуті і шукає нові орієнтири формування відповідальності як інтегративної якості особистості.

Вважаємо за потрібне уточнити поняття “особистість”. За тлумаченням Л.В.Кондрашової, це є соціальна характеристика, тобто ті якості, які формуються під впливом спілкування й характером відносин між людьми [4,14]. І.Д.Бех, зокрема, під “особистістю” розуміє “людину як автора вільної дії, тобто такої, яка не залежить від безпосередньо діючої потреби і безпосередньо прийнятої ситуації, дії, спрямованої на майбутнє [1,31].

У системі особистісно орієнтованого виховання відповідальність треба розглядати:

- як інтегративну якість особистості;
- як мотив поведінки;
- як умову формування соціальної компетентності дитини.

Відповідальність – це складне особистісне утворення, яке включає в себе осмислення дитиною дій та вчинків, вільну орієнтацію в умовах свободи вибору “можна” – “ не можна”, “хочу” – “ зобов’язаний”, почуття цінності іншої людини та ціннісне ставлення оточуючих до особистості. Зазначимо, що відповідальна особистість вміє керувати своїми діями, поведінкою згідно з означеними уявленнями, правилами, нормами, вміє діяти на основі внутрішніх покликань – слова та обіцянки. Розвиненість відповідальності особистості залежить від оволодіння способами самообмеження сфери своєї діяльності, почуттям міри і передбаченням наслідків своїх вчинків.

Але разом з цим проблему відповідальності особистості дошкільника треба розглядати і як складову особистісного зростання. Як інтегруюча якість, відповідальність співвідноситься з такими характеристиками як самостійність, обов’язок, добродійність, турбота, взаємодопомога, дисциплінованість, справедливість. Через

опанування дітьми важливих складових відповідальності відбувається вияв особистісної творчої ініціативи.

Також слід зазначити про таку властивість, як самовідповідальність, тобто коли дошкільник здійснює самопокладання відповідальності. Саме ця особистісна риса буде спонукати дитину-дошкільника до саморозвитку, самореалізації та самоствердження себе як самодостатньої особистості.

У життєтворчому аспекті особистості дошкільника відповідальність виконує такі функції:

- спонукає до самоствердження особистості;
- залучає до усвідомлення загальнолюдських цінностей;
- сприяє творчому ставленню до життя;
- оцінює власні чуттєві ресурси;
- виступає зовнішньою регуляцією діяльності та засобом внутрішнього контролю.

Таким чином, нами розглянуті різні напрямки щодо розв'язання проблеми формування відповідальності дошкільників. Теоретичне дослідження показало, що успішне формування відповідальності буде відбуватися у процесі особистісного підходу до дитини.

Література

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн.. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико – технологічні засади: Навч.-метод. видання.- К.: Либідь, 2003.- 280с.
2. Глущенко А. Обов'язок, відповідальність. Моральне виховання дошкільників у процесі виконання трудових завдань // Дошкільне виховання.- 1984.- №8.- С.8-9.
3. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: Наук.-метод. посіб. / Наук. ред. О.Л.Кононко.- К.: Ред.журн. “Дошкільне виховання”, 2003.- 243с.
4. Кондрашова Л.В. Развитие, воспитание и формирование личности // Педагогика в вопросах и ответах: Учебн. пособие/Л.В.Кондрашова,

А.А.Пермяков, Н.И.Зеленкова, А.Ю.Лаврешина. – Кривой Рог: КГПУ, 2003.- 234с.

5. Меквабшвили Л.И. Воспитание ответственности на занятиях в старшей группе детского сада: Автореф. дисс. канд. ... пед. наук: 13.00.01.- Тбилиси, 1985.- 25с.
6. Нравственное воспитание в детском саду/Под ред. В.Г.Нечаевой, Т.А.Марковой, - М.:Просвещение, 1975.- 256с.
7. Фасолько Т.С. Виховання відповідальної поведінки у дітей старшого дошкільного віку: Автореф. дис. канд.. ... пед. наук: 13.00.08 / Ін-т проблем виховання АПН України.- К., 2000.- 18 с.

І.Г.Сафонова

ОСОБЛИВОСТІ ПАРАДИГМИ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ ОСНОВ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

В своей статье автор раскрывает понятия гуманизация, гуманизация образования, гуманистическая парадигма. Описывает пути формирования духовности личности.

In the article the author describes meanings of humanization, humanization of education, humane paradigm, the ways of spiritual formation of a personality.

Головним гуманістичним змістом соціального розвитку сучасної педагогіки стає утвердження ставлення до людини як до вищої цінності, гармонізація суспільних і особистих інтересів, створення умов для вільного розвитку кожного. Сутність людини у більшій мірі визначається тим, якої системи цінностей вона дотримується, що пробуджує її діяльність, яку мету ставить перед собою. Від цього залежить не тільки доля країни, але й майбутнє людини.

Кожний культурно-історичний період створює притаманну йому педагогічну ситуацію, яка вимагає

відповідної часові парадигми духовного виховання. Особливо складною буває педагогічна ситуація у перехідні періоди. І сьогодні, в епоху докорінних змін у суспільстві, вона, на наш погляд, характеризується соціально-філософськими та соціально-педагогічними особливостями.

У цей період у вчителів-практиків виникає багато труднощів у визначенні ціннісних пріоритетів, цілеспрямованні, у виборі змісту, форм і методів виховання і головної складової формування духовних основ особистості. І тому суспільство потребує парадигми духовно-морального виховання у період реформи школи.

Гуманізація освіти, її гуманістична парадигма – основа формування вітчизняної стратегії, яка забезпечує єдність безперервного, загальнокультурного, соціально-морального розвитку особистості з врахуванням суспільних і особистих потреб, а також загальнолюдських і національних духовних цінностей. Гуманізація - це ключовий елемент педагогічної парадигми – нового педагогічного мислення, яке стверджує суть освітнього процесу. Основним його змістом у даному випадку стає єдність у розвитку особистості школяра, якість і рівень якого є показниками роботи загальноосвітньої школи. Наукові педагогічні дослідження зазначають, що у широкому розумінні педагогічна парадигма – це науково-педагогічна співпраця вчених-теоретиків та вчителів-практиків, які створюють, розвивають і втілюють у життя певні принципові положення, котрі дозволяють сформуванню і втілити у практику цілісні моделі виховання.

У вузькому значенні педагогічну парадигму, як зауважила Л.М.Лузіна, помилково розуміють як сукупність теоретичних положень, на яких будується певна педагогічна система [4,70]. Саме у цьому значенні гуманізація і розглядається як фактор гармонійного розвитку особистості, а розвиток її у погодженні з загальнолюдськими і національно-духовними цінностями залежить від рівня засвоєння базової гуманітарної духовно-моральної культури.

Розуміючи виховання духовних основ як детермінанту формування особистості, як у змісті, так і у формах і методах, ми говоримо про його парадигму у вузькому значенні, як про систему теоретичних положень.

Процес загального, соціального і духовно-морального формування особистості набуває оптимального характеру, коли учень виступає суб'єктом навчання і виховання. Дана закономірність зумовлює єдність реалізації діяльнісного та особистісного підходів. Особистісний підхід вимагає ставлення до школяра як до унікального явища незалежно від його індивідуальних особливостей. Даний підхід вимагає і того, щоб сам учень сприймав себе такою особистістю і бачив її у кожному з оточуючих людей. Такий підхід передбачає, що і педагоги, і учні ставляться до кожної людини як до самостійної духовно-моральної цінності для них, а не як до засобу досягнення своєї мети.

В умовах сучасного розвитку суспільства органічною стороною будь-яких суспільних відносин є моральні стосунки, як багата палітра моральних явищ. У певній мірі це пов'язано з різним статусом учасників педагогічного процесу: вчителів, учнів, їх батьків та ін. Норми, які регулюють між ними моральні стосунки, орієнтують на співробітництво, повагу кожної із сторін, підвищуючи значущість освіти та духовно-морального виховання школярів.

У зв'язку із цим багато дослідників визнають необхідність зміни парадигми виховання (а саме духовного) у період реформування суспільства, але акценти розставляють по-різному:

- необхідна опора на культуру (перш за все українську) в оновленні процесу формування духовних основ особистості ;
- не можна повністю руйнувати все позитивне, яке було створене системою виховання в минулому [3,93];
- сьогодні вчитель повинен не стільки виховувати, скільки вчити навичок виховання, коригувати процеси самореалізації учнів [1,26].

Формування духовності на традиціях української культури та національних цінностях ми розуміємо як цілеспрямований духовний вплив на школярів, який сприяє вихованню моральних відносин: до Батьківщини, самого себе і людей, суспільства в цілому. Духовно-моральний вплив виявляється у духовних основах учня, які сприймаються і перетворюються у риси характеру та способи існування свого „Я”. Духовно впливає на школяра вчитель, мікро-і макросередовище.

Будування парадигми формування духовних основ учнів передбачає конкретизацію таких аспектів:

- у *філософському напрямку* самопізнання (Бог, Батьківщина, мати і батько, Я сам та ін.) Свобода людини мала велике значення в житті, а в народному середовищі завжди була відносною і сприяла дисципліні, порядку, умиротворенню. Окрім цього, загальнолюдська і вітчизняна культура надає людині практично необмежену можливість вибору для самореалізації;

- в *етнопедagogічному напрямку* одне із найважливіших завдань - це створити таке етично-ціннісне, соціально-моральне середовище, яке гуманістично впливало б на формування особистості, котра може оцінити національну культурну спадщину, нерозривно пов'язану з світовими досягненнями літератури, мистецтва, науки, зберегти її та передати наступним поколінням;

- духовний досвід вітчизняної педагогіки є вагомим для сучасної теорії духовно-морального виховання. Враховуючи ще один - *гуманістичний напрямок*, педагогіка не може не брати до уваги одну із провідних тенденцій: взаємовплив гуманізму і православ'я, який здатний наповнити національні цінності освіти духовно-моральним змістом та високим етичним значенням і допомогти у розвитку високодуховної особистості й формуванні громадянина нашої держави;

- в *етнопсихологічному напрямку* одне із найважливіших завдань - створення оптимального психологічного мікроклімату у школі, взаємодії школи і даного регіону,

ознайомлення вчителів із народними звичаями, традиціями місцевості, знання і врахування ними психологічних національних стереотипів поведінки у спілкуванні з учнями і їх батьками. Норми, які регулюють моральні стосунки між всіма учасниками педагогічного процесу, зорієнтовані на співробітництво, повагу, підвищуючи вагомість освіти у формуванні духовних основ школярів.

Процес реформування педагогічної свідомості як одного із факторів духовного виховання учнів у межах єдиного гуманного простору повинен допомогти вчителю виділити у його досвіді позитивні тенденції, методи, прийоми особистісно-зорієнтованої педагогіки та самому духовно і морально самовдосконалюватися.

Створення парадигми формування духовних основ учнів повинно враховувати і такий момент традицій способу життя, як частини культури - виховання у школярів здорового співіснування з природою. Дотримання природних законів, правил полегшує як виховання, так і вияв духовності особистості.

Парадигма формування духовності учнів не можлива без взаємовідносин школи з батьками. Норми педагогічної моралі, які регулюють духовно-моральні стосунки між вчителями і батьками школярів, вимагають співробітництва, вміння підтримувати авторитет сторін, обережно ставитися до батьківських почуттів, надавати педагогічну допомогу батькам у розвитку їх дітей як особистостей у гармонії із загальнолюдськими і національними духовними цінностями.

Таким чином, проблема формування парадигми духовного виховання учнів у сучасній загальноосвітній школі-найважливіше завдання. Однією із вагомих умов виховання цілісної гармонійно розвиненої особистості є створення нової парадигми виховання духовності в умовах реформи школи і визначення її чіткої гуманістичної спрямованості та демократичної сутності.

Збереження, розвиток і узагальнення національних цінностей і традицій у всіх сферах духовної культури суспільства, особливо у сфері освіти і духовного виховання,

набувають актуальності у світлі подальшого реформування загальноосвітньої школи.

Формування парадигми духовного виховання школяра передбачає конкретизацію філософського, етнопедагогічного, етнопсихологічного аспектів, а також розширення і доповнення новими навчальними програмами, курсами, предметами, факультативами з даної теми і визначення місця та ролі педагога в цій системі виховання.

Завдяки вихованню духовності кожний учень зможе зрозуміти, як навчитися не тільки використовувати те, що для нього історично досягнуто й вирішено, але й що він може зробити для себе, свого народу і своєї країни.

Школа покликана навчати учнів взаєморозуміння, розвивати духовні здібності особистості, самоорганізацію його внутрішнього життя і зовнішньої поведінки. Усе це в комплексі спрямовує школярів на підвищення рівня своєї духовності, культури, інтелігентності, гуманності, альтруїзму тощо, дає можливість дитині стати духовно багатою, морально самореалізуватися.

Література

1. Бодалев А.А. О психологических основах воспитания личности // Вопросы психологи.- 1986.-№1.-С.19-27.
2. Вишенський Омелян. Сучасне українське виховання. Світоглядні виміри: Людина і віра. – Львів, 1999. - С.18,22.
3. Иващенко А.В. Идейно-нравственное воспитание старших школьников: Книга для учителя.,2-е изд.-М., 1987.-208 с.
4. Лузина Л.М. Лекции по теории воспитания.- Псков, 1995.-С.70-218.